

DOI: 10.47632/2075-4817-2021-261-289

**УКРАЇНСЬКА ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКА ЦЕРКВА
І ХАРИЗМАТИЧНА ВІДНОВА У СВЯТОМУ ДУСІ
В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ:
НЕБЕЗПЕЧНА ПЕНТЕКОСТАЛІЗАЦІЯ ЧИ ОДИН ЗІ ШЛЯХІВ
ВІДРОДЖЕННЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ЖИТТЯ?**

Рух харизматичної віднови розвивається серед вірних і духовенства Української Греко-Католицької Церкви. Проте й досі точаться дискусії, чи такий вплив є позитивним, чи негативним явищем. Аби відповісти на це питання, автор коротко прослідковує найважливіші витки розвитку харизматичного руху в глобальному контексті. Відтак розглядає питання, як Католицька і Православні Церкви ставляться до цього явища. Особливу увагу зосереджено на передумовах виникнення курсу «Альфа», який є важливим інструментом євангелізації, притаманним харизматичним спільнотам. Порівнявши греко-католицьке богослов'я і богопочитання з харизматичним рухом, автор доходить висновку, що ці дві християнські традиції вже синтезуються, але цей процес потребує більшої уваги й розуміння з боку духовенства УГКЦ та кращої стратегії інтеграції в східнокатолицьку традицію з боку лідерів харизматичної віднови.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, харизматична віднова, спільноти, курс «Альфа», екуменізм, історія церкви, Святий Дух.

Вступ

Кожна історична епоха ставить перед християнами різноманітні виклики, і Христова Церква покликана знаходити відповіді на ці виклики відповідно до Божого задуму спасіння людського роду. Багато з цих викликів походять іззовні: соціокультурний контекст, вплив секуляризації та інших релігійних рухів, зміни в політичному устрої, трансформація економічних реалій тощо. Однак багато з цих викликів походять ізсередини, здебільшого як відповідь на зовнішні чинники або як щире і творче бажання жити Божим Словом,

берегти Його, осмислювати й нести у широкий світ. Одним із великих і видимих рухів у Церкві нинішніх часів є харизматична віднова у Святому Дусі, яка протягом ХХ–ХХІ ст. вийшла за межі однієї конфесії та інтегрувалася майже в усі великі християнські деномінації, пропонуючи свої відповіді на сучасні питання і виклики.

Рух харизматичної віднови розвивається також серед вірних і духовенства Української Греко-Католицької Церкви. Проте ще досі точаться дискусії, чи такий вплив є позитивним, чи негативним, чи він, бува, не несе із собою загрозу викривлення східнохристиянського благочестя й наближення та перехід вірних УГКЦ до Протестантських Церков чи до Римо-Католицької Церкви, у якій цей рух розвивається особливо динамічно. А можливо, присутність харизматичних спільнот в УГКЦ, навпаки, сприяє поживленню й розвитку християнського життя в Церкві, що дозволяє віруючим УГКЦ залишатися в тих парафіяльних реаліях, у яких вони є, і водночас оновити Церкву зсередини живим молитовним життям, поглибленим вивченням Святого Письма і християнського Передання, харитативним служінням тощо? Відповіді на ці питання не завжди будуть однаковими в різних осередках, де зароджуються харизматичні спільноти. Однак можна прослідкувати кілька закономірностей і тенденцій у процесі синтезування харизматичного руху з великими конфесіями Христової Церкви. Можна також зробити висновки на основі діяльності харизматичних спільнот у лоні УГКЦ та запропонувати рекомендації для подальшої співпраці вірних і духовенства у стосунку до харизматичної віднови. Хочеться вірити, що така співпраця сприятиме взаємозбагаченню парафіяльних громад і харизматичних спільнот, які існують при багатьох парафіях, а також подоланню упереджень щодо харизматів.

Щоб досягнути накреслені цілі, потрібно зробити ще не одне ґрунтовне опрацювання. Своєю статтею я хотів би розпочати цикл таких досліджень. Я коротко простежу кілька найважливіших витків розвитку харизматичного руху в глобальному контексті. Відтак розгляну, як Католицька Церква і Православні Церкви ставляться до цього феномену. Особливу увагу зосереджу на передумовах виникнення курсу «Альфа», який є важливим інструментом евангелізації харизматичних спільнот. На завершення розгляну найважливіші риси греко-католицького богослов'я і богопочитання в лоні УГКЦ, як їх сформулювали сучасні богослови, і спробую з'ясувати, чи греко-католицька традиція сумісна з харизматичним рухом, чи ні. А тоді власне перейду до деяких висновків, які впливають із цього дослідження¹.

¹ Крім наукового інтересу до теми, мене спонукає до цього дослідження також душпастирський досвід служіння на парафії свв. Володимира і Ольги УГКЦ у Львові, де активно діє харизматична спільнота «Благословення», котра маніфестує, що є спільнотою УГКЦ і належить до руху віднови у Святому Дусі в Католицькій Церкві.

Харизматичний рух в історичній перспективі

Від раннього християнства і дотепер одним із найважливіших чинників формування християнського вчення і практики було есхатологічне осмислення *парусії*, тобто того, що апостол Петро назвав *очікуванням і прискоренням дня Божого приходу* в наш світ (пор. 2 Пт 3:12)². У давній біблійній традиції кінець світу пов'язували з приходом Месії та з виливанням Святого Духа. У пророка Йоїла сказано:

А після цього я виллю мій дух на всяке тіло. Ваші сини й ваші дочки будуть пророкувати, вашим старим сні будуть снитись, і ваші юнаки будуть бачити видіння. Та й на рабів та на рабинь того часу я виллю мій дух. Я знаки дам на небі й на землі: кров і вогонь, і стовпи диму. Сонце обернеться у пільму, а місяць у кров – раніше, ніж настане день Господній, великий і страшний (Йоїл 3:1–4, пор. також Іс 44:3).

В описі події Зіслання Святого Духа на апостолів у Новому Завіті відчувається саме ця есхатологічна напруга, про яку говорить пророк Йоїл:

Аж ось роздався знеачька з неба шум, неначе подув буйного вітру, і сповнив увесь дім, де вони сиділи. І з'явилися їм поділені язики, мов вогонь, і осів на кожному з них. Усі вони сповнились Святим Духом і почали говорити іншими мовами, як Дух давав їм промовляти (Ді 2:2–4).

Сам Ісус є той, хто помазаний Святим Духом (Χριστός, πῦψη, Помазаник), Він є сповнений Святим Духом (Лк 10, 21). Іван Хреститель хрестив водою, а Ісус хрестить Святим Духом (Йо 1:33). Апостоли наголошували, що людина спасається і живе Святим Духом через віру в Ісуса Христа як Господа (Йо 14:15–17; Еф 1:13–14). Присутність Святого Духа в житті людини є знаком її спасіння, яке запечатане, тобто запевнене Божою гарантією (Еф 1:13). Святий Дух нагадує людині, що вона – Божа дитина (Рим 8:15–17). Святий Дух дозволяє людині щодня говорити «так» Богові, а коли вона грішить, то каже Йому «ні». Дух Святий є той, хто пригадає віруючій людині слова Христа й навчає всього (Йо 14:26). У візантійській Літургії після прийняття Євхаристії всі причасники тріумфально співають: «Ми бачили світло істинне, ми прийняли Духа небесного, ми знайшли віру істинну, нероздільній Тройці поклоняємося, Вона бо спасла нас»³.

² Див.: J. Ratzinger. *Eschatology: Death and Eternal Life* / перекл. з нім. M. Waldstein, ред. A. Nichols, O.P. Washington, DC 1988, с. 19–66; J. Moltman. *The Coming of God. Christian Eschatology* / перекл. з нім. Margaret Kohl. Minneapolis 2004, с. 129–226 (Юрген Мольтман аналізує історичний і сучасний міленаризм із богословської та політичної перспектив); див. також: А. Цігенаус. *Есхатологія: Майбутнє створеного в Бозі* / перекл. з нім. О. Сметанін, В. Грицюк. Львів 2006, с. 9–38; Т. Шпідлік. «Мараната». *Життя по смерті* / перекл. з італ. В. Чайковський. Київ 2013, с. 24–46.

³ *Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого і святого отця нашого Василія Великого*. Львів 2007, с. 75.

В історії Церкви вже були періоди особливого передчуття кінця світу, і воно часто супроводжувалося зверненням до Третньої Особи Божої – Святого Духа, як, наприклад, на Сході відродження духовності пов'язане з проповідями та діяльністю св. Василя Великого, який у IV ст. допоміг ранньохристиянській традиції збагнути ідентичність Святого Духа. У цьому контексті можна згадати також преп. Симеона Нового Богослова⁴, який у X–XI ст. поетично опишував у своїх творах поєднання людини з Богом силою Святого Духа. Пізніше, у XIX ст., часто згадували ім'я преп. Серафима Саровського⁵, який мав божовидіння, що супроводжувалося, згідно з його розумінням, зішестям на нього чи на його учнів Святого Духа. На Заході справжніми харизматиками вважають свв. Франциска Асизького, Ігнатія Лойола, Йоана від Хреста, Терезу Авільську та інших⁶. Усіх цих святих об'єднує пережиття глибокого навернення і сповнення Святим Духом, який провадив їхнім життям і промовляв через них.

Минуле і сучасне століття не є винятками, і виникнення харизматичного руху також певною мірою пов'язане з християнською апокаліптикою. Зокрема, серед багатьох євангельських християн першої половини XIX ст. побутувала віра в те, що кінець світу мав настати в скорому часі, а протестантський рух «Другий прихід» передбачав, що друге пришествя мало відбутися в 1843–1844 рр. Несповнення цього пророцтва призвело до того, що американська адвентистка Елен Вайт (Ellen G. White, 1827–1915) переосмислила 1844-й рік як дату, коли Христос увійшов до найсвятішого місця своєї небесної святині. Вона стверджувала, що отримала це тлумачення та інші «пророцтва» від Святого Духа⁷. Одне покоління по тому римо-католицька монахиня Елена Гуерра (Elena Guerra, 1835–1914) заснувала релігійне згромадження Сестер Святого Духа в італійському містечку Лукка й у своїх листах до папи Лева XIII просила частіше звертатися до Третньої Особи Пресвятої Тройці. У відповідь на ці прохання та зважаючи на зростаючий інтерес до Святого Духа папа Лев XIII видав енцикліку «*Divinum illud munus*» (1897), присвячену Святому Духові, а 1 січня 1901 р. посвятив Йому в Римі нове XX ст.⁸ Звичайно, не варто

⁴ *Encyclopedia of Pentecostal and Charismatic Christianity* / ред. S. M. Burgess, т. 7. New York 2006, с. 447–452; М.-І. Гробнічу. Baptism in the Holy Spirit: An Analysis of the Doctrine at Symeon the New Theologian and in Classical Pentecostal Movement // *International Journal of Orthodox Theology* 7:4 (2016) 166–204.

⁵ E. J. Pentiu. “Retranslating” the Pentecost // *The Book of Acts: Catholic, Orthodox, and Evangelical Readings* / ред. Ch. Raith. Washington, DC 2019, 79–91; Елеонора Мараховська. Традиційні і сучасні пневматологічні дослідження // *Культура України* 69 (2020) 22–34.

⁶ L. J. Suenes. *A New Pentecost?* New York 1975, с. 29–30.

⁷ A. Timm. History of Seventh-day Adventist Views on Biblical and Prophetic Inspiration // *Journal of the Adventist Theological Society* 10:1–2 (1999) 486–542.

⁸ M. Moran. The Spirituality at the Heart of the Catholic Charismatic Renewal Movement // *Transformation* 30:4 (жовтень 2013), спеціальний випуск: *The Global Christian Forum: Life Together in Jesus Christ, Empowered by the Holy Spirit*, 287–291, тут див. с. 288.

штучно шукати «духовний» зв'язок між постатями адвентистки Елен та італійської монахині с. Елени Гуерри. Це дві різні людини, які жили в різних країнах, у різних культурних реальностях і керувалися різними мотиваціями, звертаючись до Святого Духа у своєму покликанні. Проте, як ми побачимо пізніше, у наративах харизматичної віднови у Святому Дусі двох різних християнських традицій ці події трактуються як своєрідні «знаки часу», що вказують на особливе Боже провидіння в тому, що на зламі XIX і XX ст. Святий Дух у християнському житті почав відігравати особливу роль.

Загалом, говорячи про історію харизматичної віднови у XX ст., часто згадують про кілька етапів її розвитку, або, як деякі дослідники цього явища називають їх, кілька хвиль Святого Духа: першу, другу, третю й четверту⁹. У контексті того, що харизматичний рух упродовж декількох десятиліть набрав неабиякої популярності в Польщі, починають говорити також і про п'яту хвилю виливання дарів Святого Духа¹⁰. Першу хвилю визначають як власне зародження руху п'ятидесятництва. Прийнято вважати, що цей рух походить від Вільяма Сеймура (William J. Seymour, 1870–1922), який розгортав свою проповідницьку діяльність на Азуса-стріт у Лос-Анджелесі в 1906 р. Однак корені руху можна простежити ще до 1901 р., коли Агнес Озман (Agnes Ozman, 1870–1937) отримала «дар мов» у Біблійному коледжі Бетел, штат Канзас. Друга хвиля – це вплив п'ятидесятництва на основні християнські Церкви. Харизматичне «оновлення» відбулось як у Протестантських Церквах, зокрема англіканських у Великобританії, так і в межах Римо-Католицької Церкви в 60–70-х роках XX ст. Третя хвиля виникла в 1980-х роках і пов'язана з пастирем Джоном Вімбером (John Wimber, 1934–1997) і його церквою «Виноградник». Цій хвилі притаманна особлива віра у знаки й чудеса, хоч лідери хвилі не конче вимагали від своїх послідовників приймати «хрещення Святим Духом». Четверта хвиля виникла в середині 1990-х і була позначена як «благословення Торонто»¹¹. Унаслідок третьої та четвертої хвиль з'явився 10-тижневий курс вивчення основ християнської віри, відомий у світі як «Альфа»¹². До цього курсу і до поняття *Глибинна Церква*, що стоїть в основі

⁹ E. Bartoş. The Three Waves of Spiritual Renewal of the Pentecostal-Charismatic Movement // *Review of Ecumenical Studies Sibiu* 7:1 (2015) 20–42; J. Lyons. The Fourth Wave and the Approaching Millennium: Some Problems with Charismatic Hermeneutics // *Anvil* 15:3 (1998) 169–180; A. Kobyliński. Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa // *Studia Philosophiae Christianae UKSW* 50:3 (2014) 94–130.

¹⁰ N. J. Drake. An Unexpected Wave: Eastern Europe's Catholic Charismatic Revival (<https://www.premierchristianity.com/Past-Issues/2016/March-2016/An-Unexpected-Wave-Eastern-Europe-s-Catholic-Charismatic-Revival>) (перегл. 30.09.2020).

¹¹ Margaret M. Poloma. The “Toronto Blessing”: Charisma, Institutionalization, and Revival // *Journal for the Scientific Study of Religion* 36 (1997) 257–271; див. також її книжку: *Main Street Mystics: The Toronto Blessing and Reviving Pentecostalism*. Walnut Creek, CA 2003.

¹² Alpha International. *Explore the Meaning of Life: Team Manual*. London 2011.

цього курсу, я ще повернуся нижче. На основі даних соціологічного і демографічного досліджень, у часи зародження п'ятидесятницького руху в 1901 р. харизматичні громади налічували близько 100 мільйонів послідовників, а завдяки його стрімкому розвитку впродовж ХХ ст. ці громади нараховують, за деякими підрахунками, вже 600–800 мільйонів, і передбачається, що до 2025 р. кількість послідовників руху може сягнути мільярда, що зробить його наймасовішим християнським рухом сучасності¹³.

Харизматична віднова в Католицькій і Православній Церквах

Досить часто можна почути думку, що харизматичний рух – це переважно явище, котре походить із протестантського середовища. Я вже раніше згадував про енцикліку Лева XIII «*Divinum illud munus*» і про те, що Католицька Церква не стояла осторонь процесів зародження цього руху. Про вплив харизматичного руху на Католицьку Церкву написано багато¹⁴. Перші серйозні запозичення і початки руху харизматичної віднови в Католицькій Церкві бачимо в Сполучених Штатах у 1960-х роках. Зокрема, він набув популярності серед студентів і викладачів Католицького університету Нотр-Дам, які знали духовного досвіду «хрещення Святим Духом». З часом рух поширився також в інших католицьких університетських і парафіяльних осередках США та по цілому світі. В Індії рух харизматичної віднови у Святому Дусі зародився в 1972–1973-х роках серед католиків у Бомбеї. З 1972 р. він активно розвинувся у Федеративній Республіці Німеччини, звідки поширився по Австрії та Швейцарії. Відтак рух набрав великої популярності в католицьких парафіях Латинської Америки, Польщі, Австралії, Бразилії та Нігерії¹⁵. У Німеччині харизматичними спільнотами опікувалися священники й освічені миряни, зокрема езуїт Геріберт Мюлен (Heribert Mühlen, 1927–2006) із

¹³ Kobyliński. Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa, с. 99–100.

¹⁴ В українській історіографії це зробив Ігор Леньо, ретельно проаналізувавши розвиток руху (І. Леньо. Рух «Харизматична віднова у Святому Дусі» у лоні Католицької Церкви (<http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-cerkvi/articles/rux-harizmatichna-vidnova-u-svjatomu-dusi.html>) (перегл. 30.09.2020). Кілька міркувань і пасторальних порад сформулював довгорічний духівник харизматичної віднови у Львівській митрополії о. Ігор Цар (його ж. *Нова євангелізація в Україні*. Львів 2012; його ж. *Молодь і жива парафія*. Львів 2013). Українською мовою перекладено серію із шести праць кардинала Леона Йозефа Суенеса й важливі документи Доктринальної комісії Міжнародної служби Католицької харизматичної віднови: *Католицький Харизматичний Рух: питання й відповіді*. Львів 2017; *Служіння звільнення*. Львів 2018. Силами спільноти «Благословення» перекладено книжку: Мері Гілі. *Зцілення. Відкриття дару Божого милосердя для світу*. Львів 2019. Див. також публікації лідера львівської харизматичної спільноти «Благословення» Ореста Григорчака: його ж. *Для чого і як потрібно сповідатися*. Львів 2012; *Вийти з неволі*. Львів 2015.

¹⁵ Th. J. Csordas. Global Religion and the Re-Enchantment of the World: The Case of the Catholic Charismatic Renewal // *Anthropological Theory* 7:3 (вересень 2007) 295–314.

Падерборна, один із богословських експертів на II Ватиканському соборі¹⁶. Великим прихильником і популяризатором харизматичного руху в Католицькій Церкві був відомий бельгійський богослов кардинал Леон Йозеф Суенес (Leon Joseph Suenes, 1904–1996), який мав помітний авторитет у Церкві й був одним із чотирьох модераторів на II Ватиканському соборі¹⁷. Завдяки кардиналові Суенесу в Догматичній конституції «Lumen Gentium» з'явилося поняття харизм як Божих дарів і змістовне пояснення ролі харизми в щоденному житті кожного християнина. Згодом це поняття стали широко вживати в Катехизмі Католицької Церкви, хоч, на жаль, у Катехизмі УГКЦ «Христос – наша Пасха» воно майже не фігурує. Сьогодні одним із найвизначніших і найавторитетніших католицьких богословів харизматичного руху вважають францисканця о. Раньєро Канталамессу (Raniero Cantalamessa, 1934–), який від 1980 р. і дотепер є офіційним проповідником Папського двору й автором багатьох книжок на тематику евангелізації та життя у Святому Дусі¹⁸. Врешті-решт, у вересні 1993 р. Папська Рада у справах мирян своїм декретом визнала Міжнародну католицьку харизматичну службу віднови (International Catholic Charismatic Renewal Services – ICCRS) юридичною особою, потвердила її статут і надала дозвіл координувати діяльність харизматичних спільнот і товариств по цілому світі. У 2019 р. ICCRS розформовано, а замість неї створено нову організацію – Католицьку міжнародну службу харизматичної віднови (Catholic Charismatic Renewal International Service – CHARIS), яка покликана координувати весь рух віднови в Католицькій Церкві й має статус публічного об'єднання. CHARIS тепер має право говорити від імені Церкви, чого не було в ICCRS. Останні три понтифіки: св. Іван Павло II, Венедикт XVI та Франциск – часто зверталися до харизматичних спільнот, відзначаючи їхню вагому роль у ділянках нової евангелізації, харитативного служіння, вивчення Святого Письма, зцілення від гріха, духовних і фізичних недуг, активного парафіяльного життя та місіонерства.

Важливо зауважити, що поява харизматичного руху в Православній Церкві пов'язана з видатним румунським священником і богословом о. Йосифом Тріфою (Iosif Trifa, 1888–1938), який заснував православну харизматичну

¹⁶ Впливові праці цього богослова: Н. Mühlen. *A Charismatic Theology: Initiation in the Spirit*. New York 1978; його ж. *Kirche wächst von innen: Weg zu einer glaubensgeschichtlichen neuen Gestalt der Kirche. Neubestimmung des Verhältnisses von Kirche und Gesellschaft*. Paderborn 1996.

¹⁷ Свої програмні ідеї кард. Суенес висловив у таких працях: M. Ramsay, L. J. Suenes. *The Future of the Christian Church*. New York 1970; L. J. Suenes. *Oecumene en charismatische vernieuwing*. Brugge 1979.

¹⁸ Українською перекладено деякі його твори: Раньєро Канталамесса. *Для Господа живемо: духовні роздуми на основі послання апостола Павла до Римлян*. Львів 2008; його ж. *Віра, яка перемагає світ: зцілення Христа в сучасному світі*. Львів 2010; його ж. *Євангельські блаженства: вісім сходиночок до щастя*. Львів 2013.

спільноту «Воїнство Господнє» («Oastea Domnului»). Незважаючи на переслідування в часи правління комуністичної партії в Румунії, після падіння богоборчого режиму ця спільнота динамічно відродилася й має значний вплив на розвиток сучасної православної богословської думки в Румунії та за її межами¹⁹. У православних колах Сполучених Штатів Америки вплив харизматичного руху, хоч і незначний, є достатньо відомим і видимим²⁰. Лідером цього руху серед православних в Америці був грецький православний священник архимандрит Євсевіос Стефану (Eusebius A. Stephanou, 1924–2016), який у 1960-х роках заснував Братство св. Симеона Нового Богослова. Згодом воно переросло в організацію під назвою «Православне християнське мирянство», що взяла за патрона св. Симеона Нового Богослова й поставила собі за мету поширювати православне просвітництво та духовне відродження²¹. У 1978–1988 рр. існував Комітет православної харизматичної віднови, який випускав бюлетень «Теозис» за редакцією Джеррі Мунка (Jerry Munk)²². Засновником комітету був о. Борис Забродський (Boris Zabrodsky, 1960–), священник парафії св. Миколая Української Православної Церкви в м. Гоумвуд, штат Іллінойс.

Якщо в середовищі Римо-Католицької Церкви харизматичний рух було сприйнято здебільшого позитивно, хоч і не без відповідного критичного богословського осмислення й асиміляції, то серед православних богословів Європи і Сполучених Штатів цей рух трактують по-різному. У своїх дослідженнях на цю тему оо. Серафим Роуз (Seraphim Rose, 1934–1982) і Джон Морріс (John W. Morris, 1921–2013) часто критикували харизматичний рух, стверджуючи, що Святий Дух ніколи не полишав справжню Церкву Христову, а отже і Православну Церкву, тож досить дивно говорити про повернення Його в Церкву чи оновлення Його діяльності у православній практиці²³. Вони також наголошували на тому, що є досить видима різниця між вірою та практикою ранньої Церкви і вірою та практикою сучасних харизматів. Відповідаючи на питання,

¹⁹ T. Keppeler. *Oastea Domnului: The Army of the Lord in Romania* // *Religion, State, and Society* 21:2 (1993) 221–227.

²⁰ Див.: Т. В. Cremeens, X. Xu. *Marginalized Voices: The History of the Charismatic Movement in the Orthodox Church in North America 1968–1993*. Eugene, OR 2011, с. 5.

²¹ Отець Євсевіос Стефану був священником Грецької Православної Церкви в Америці. Відомі його книги: Eusebius A. Stephanou. *Pathway to Orthodox Renewal*. Fort Wayne, IN 1978; *The Charismata in the Early Church Fathers*. Brookline, MA 1976; *Renewal Pains in the Orthodox Church*. Fort Wayne, IN 1982; *Sacramentalized but not Evangelized*. Destin, FL 2005. Більше про о. Євсевіоса можна прочитати в: Maria Stethatos. *The Voice of a Priest Crying in the Wilderness*. El Cajon, CA 2007.

²² Див.: <http://www.workofchrist.com/Theosis>.

²³ S. Rose. *Orthodoxy and the Religion of the Future*. Palatina, CA 2004, особливо розділ “The Charismatic Revival as a Sign of the Times”; J. W. Morris. *The Charismatic Movement: An Orthodox Evaluation*. Brookline, MA 1984.

чи справді харизмати мають дари Святого Духа, включно з глосолалією, ці богослови сформулювати три пояснення такого феномену: по-перше, ці дари можуть бути від Бога, але харизмати здебільшого трактують їх без належної уваги, розрізнення, поваги, покори та практикування аскези і християнських чеснот; по-друге, часом ейфорійний стан глосолалії може бути наслідком фантазій, самонавіювання або навіть омани; а по-третє, не виключено, що говоріння мовами може бути наслідком опанованості людини демонічними силами. Можна з певністю сказати, що таке ставлення до харизматичного руху є панівним у Православних Церквах, і це одна з причин, чому вплив харизматичного руху на православну християнську традицію набагато менший, ніж на інші. З іншого боку, як ми вияснили вище, це не єдина й не остаточна православна оцінка сучасного оновлення Церкви у Святому Дусі.

Курс «Альфа» і Глибинна Церква

Під час другої і третьої хвиль розвитку харизматичного руху одним із найефективніших інструментів поширення харизматичної віднови став курс «Альфа». Він з'явився в 1970-х роках у Лондоні, в англіканській парафії Святої Тройці Бромптон (Holy Trinity Brompton), як відповідь на потребу пояснити парафіянам найпростіші правди віри у Христа. За кілька років тисячі парафій по цілому світі провели в себе цей курс, що дало досить видимі плоди – відновлення парафіяльного життя на різних рівнях. Цей курс розробили англіканські пастори Чарльз Марнгам (Charles Marnham), Джон Ірвін (John Irvine), Нікі Лі (Nicky Lee), Нікі Гамбел (Nicky Gumbel) та єпископ Сенді Міллар (Sandy Millar)²⁴. Автори цього 10-тижневого курсу поставили собі за мету прищепити людям почуття приналежності до того, що вони називали *Глибинною Церквою*. В англійському християнському контексті це поняття ще раніше сформулював Клайв Стейплз Льюїс (Clive Staples Lewis, 1898–1963)²⁵, спостерігши, що соціологічно християнство ХХ ст. стрімко секуляризується та стає дедалі поверховішим і «мілкішим».

Що ж таке *Глибинна Церква*? Це, за задумом авторів курсу «Альфа», – «історична віра [в Бога], що відображається у слідуванні апостольській вірі Нового Завіту, як її було прийнято, викладено та передано в патристичній традиції ранніх століть християнства». *Глибинна Церква* є правилом віри, а тому й «спільним джерелом для католицизму, православ'я і протестантизму»²⁶.

²⁴ J. Heard. *Inside Alpha: Explorations in Evangelism*. Eugene, OR 2012, с. 189.

²⁵ Див.: Letter to the Church Times, 8 February 1952 // C. S. Lewis. *Collected Letters* / ред. W. Hooper: у 3-х томах. San Francisco 2004–2006, т. 3, с. 164; див. також: A. E. McGrath. Retrieval and Renewal: Andrew Walker, C. S. Lewis, and “Deep Church” // *The Wisdom of the Spirit: Gospel, Church and Culture* / ред. M. Ward, P. Percy. Basingstoke, VT 2014, с. 7–18.

²⁶ Heard. *Inside Alpha: Explorations in Evangelism*, с. 189–190.

Як у первинному задумі, так і сьогодні курс «Альфа» має інтегруватися в літургійні практики й обряди тих Церков, у яких він проводиться. І хоча цей курс не відповідає прямо давній традиції християнського втаємничення, яка поєднує послідовність Хрещення, Миропомазання і Євхаристії, усе ж загальна схема побудована на чотирьох етапах, які практикували в ранньому християнстві: 1) первинний катехуменат, або євангелізація для невіруючих; 2) катехизація, або навчання ще до хрещення чи глибокого навернення; 3) таїнство втаємничення, тобто хрещення або «хрещення Святим Духом»; і 4) містагорія, або виховання віруючих у повноправній приналежності до Тіла Христового²⁷.

Проте, оскільки нас цікавить насамперед зв'язок між харизматичним рухом і східнохристиянським благочестям, я хотів би звернути увагу на один важливий зв'язок, який існує між сучасним харизматичним оновленням Церкви, курсом «Альфа», поняттям *Глибинної Церкви* і Православною Церквою. Льюїс уперше вжив вислів «Глибинна Церква» у 1950-х, після того, як пережив драматичний вихід із Церкви ще в п'ятнадцятирічному віці – в 1916 р., у розпал Першої світової війни, і не менш драматично повернувся до неї у свої тридцять три в 1931 р. Можна сказати, що це були часи великих дебатів і пошуків розвитку християнства в нових умовах міжвоєнної доби²⁸. У наверненні Льюїса важливу роль відіграв ще один англійський інтелектуал і відомий письменник, римо-католик Джон Толкін (John R. R. Tolkien, 1892–1973), та літературознавець і викладач Г'юго Дайсон (H. V. D. Dyson, 1896–1975)²⁹. Клайв Стейплз Льюїс, Джон Толкін, Чарльз Вілльямс, Оуен Барфільд, Г'юго Дайсон та багато інших видатних англійських інтелектуалів належали до клубу *інклінгів* (літературний дискусійний клуб письменників-інтелектуалів Оксфордського університету називався «Інклінг»). Ці інтелектуали й письменники, що були близькими друзями, на своїх літературних зустрічах і дебатах часто обговорювали роль християнства у світовій історії та культурі, його трансформаційну силу для кожної людини, котра трактує християнство як особистий духовний шлях, а особливо – необхідність повернутися до витоків християнства.

У цьому контексті необхідно бачити ширше інтелектуальне і релігійне тло, на якому формувалися філософські й богословські пошуки англійських письменників і мислителів першої половини ХХ ст. Для прикладу, після за-

²⁷ Heard. *Inside Alpha: Explorations in Evangelism*, с. 192–193.

²⁸ Для прикладу, в 1922 р., після довгих пошуків і філософських дебатів із Бернардом Шоу, Гербертом Велсом, Бертраном Расселом, Кларенсом Дарроу, з англіканства до католицизму навернувся відомий англійський письменник, філософ і публіцист Гілберт Кіт Честертон (Gilbert Keith Chesterton, 1874–1936). Див. книжку, присвячену двом видатним англійським католицьким письменникам початку ХХ ст. й інтелектуальному середовищу, в якому вони жили: Alison Milbank. *Chesterton and Tolkien as Theologians. The Fantasy of the Real*. London 2008.

²⁹ H. Carpenter. *The Inklings: C. S. Lewis, J. R. R. Tolkien and Their Friends*. London 2017.

вершення Першої світової війни офіційно зародився екуменічний рух: це відбулося в 1920 р. на Міжнародній конференції місій в Единбурзі з ініціативи Вселенського і Румунського патріархатів, Англійської Церкви та низки інших Протестантських Церков³⁰. Значний вплив на англійське інтелектуальне середовище мало ще одне новостворене товариство, започатковане в ті роки в м. Сент-Олбанс, а згодом перенесене до Лондона: у 1928 р. засновано екуменічне Співтовариство св. Альбанія і св. Сергія. Головним ініціатором його появи став о. Сергій Булгаков (1871–1944). Це була перша релігійна інтелектуальна організація, в якій зустрічалися православні і неправославні християни – здебільшого англікани, але також методисти і пресвітеріяни; регулярно організовували спільні конференції, обговорювали питання християнської єдності, віри й духовного життя³¹.

Найважливішою рисою життя в Співтоваристві була регулярна молитва й участь у богослужіннях відповідно до обрядів учасників³². Булгаков навіть пропонував «часткове сопричастя» між Церквами за допомогою «особливих канонічних приписів», які впливали зі спільної догматичної угоди між двома основними Церквами і з того факту, що між ними вже існувало духовне спілкування. Хоч на рівні єпископського проводу цю пропозицію було відхилено з міркувань, що єдності спочатку потрібно досягти на офіційному рівні, вона все ж отримала позитивний відгук серед інших учасників Співтовариства³³. Для Булгакова стосунки між Православною і неправославними Церквами пояснюються подвійною природою Церкви, подвійною реальністю, яка є видимою і невидимою. Будучи трансцендентною та іманентною, Церква охоплює все людство. Видима ж установа, або «емпірична церква, не може включати життя боголюдської реальності в усій повноті в межах своїх стін»³⁴. Отже, можна ідентифікувати різні види емпіричні церкви, хоч Булгаков уважав, що саме Православна Церква найповніше й найцілісніше закорінена у вічній Церкві Божій³⁵.

Для Булгакова Церква – це життя Святого Духа, оскільки вона є Тілом Христовим, і через Церкву ми беремо участь у божественному житті Пресвятої Тройці. Церква існує незалежно від свого історичного походження³⁶.

³⁰ G. Gjorgjevski. Orthodoxy and Protestantism through the Centuries // *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 38:1 (2018) 83.

³¹ Див.: А. Аржаковський. *Отець Сергій Булгаков. Нариси про християнського філософа і богослова*. Львів 2007, с. 48–54.

³² M. Plekon. Still by Jacob's Well: Sergius Bulgakov's Vision of the Church Revisited // *St. Vladimir's Theological Quarterly* 49:1–2 (2005) 130.

³³ A. B. Gallagher. Bulgakov and Intercommunion // *Sobornost* 24:2 (2002) 9–28.

³⁴ Там само, с. 19.

³⁵ Там само.

³⁶ S. Bulgakov. *The Orthodox Church*. New York 1997, с. 2–3.

Вона є божественною реальністю, в якій ми об'єднані, попри те, що кожна людина в Церкві має свої особливості³⁷. У сміливому прагматичному есеї «Біля криниці Якова: Про справжню єдність розділеної Церкви у вірі, молитві і Таїнствах» (1933)³⁸ Булгаков стверджував, що розходження між різними конфесіями слід шукати спочатку в їхніх догматичних розбіжностях, а вже потім – у релігійних і практичних відмінностях, які є просто на поверхні й видимі. Церковна єдність як даність ховається «в самісіньких глибинах» буття. Це дар, який постійно спонукає нас рухатися вперед у прагненні до єдності. Отже, Церква існує в нас як духовна впевненість, як жива пам'ять, що для о. Булгакова є її Священним Переданням, котре він описує як живу силу, властиву живому організмові. У потоці життя Передання несе минуле в усіх його формах, так що минуле міститься в сьогоднішній та є сьогоднішнім³⁹. Зміст Передання, яке Булгаков ототожнює з Духом Божим у Церкві й самим Ісусом Христом, залишається незмінним; суть Передання переживається як проголошення Царства Божого і життя в Таїнствах. Догми – це «орієнтири на шляху»⁴⁰, які певною мірою піддаються історичному й культурному розвитку відповідно до різних рівнів церковної свідомості. Вони стосуються радше форми, ніж змісту. Можна сказати, що Отці Церкви є «в певному сенсі свідками Церкви самої в собі», вони відкривають для себе лише частину її містичного життя у Святому Дусі. Як підкреслює о. Майкл Плекон, у Булгакова «християнське Передання – це спадщина Святого Письма, Літургії і Таїнства, життя й навчання святих чоловіків та жінок. Ціла ця спадщина належить усім християнам. Ніяка “школа”, рух чи перспектива не наважаться присвоїти собі виключне володіння цим Переданням і не в змозі його виразити»⁴¹.

Булгаковське бачення Церкви сформульоване есхатологічно, виходячи насамперед із його досвіду Царства в Літургії, а особливо в Євхаристії; остання ж, як він вважав, «мусить трансформуватися в літургію, що звершується поза храмом», у суспільстві, вірно дотримуючись принципу *lex orandi, lex credendi*⁴². Цей принцип, згідно з поглядами близького соратника Булгакова о. Георгія Флоровського (1893–1979), одного із засновників Всесвітньої ради Церков, означає, що правильне богослужіння можна розуміти як вираз правильної

³⁷ Plekon. Still by Jacob's Well, с. 134.

³⁸ S. Bulgakov. By Jacob's Well: On the Actual Unity of the Divided Church in Faith, Prayer and Sacraments // *Journal of the Fellowship of St. Alban and St. Sergius* 22 (грудень 1933) 7–17; репринт: N. Zernov, J. Pain. *A Bulgakov Anthology*. Eugene, OR 2012, с. 10–13.

³⁹ Bulgakov. *The Orthodox Church*, с. 10.

⁴⁰ Там само, с. 70–71.

⁴¹ M. Plekon. *Tradition Alive: On the Church and the Christian Life in our Time. Readings from the Eastern Church*. Lanham, MD 2003, с. xvi.

⁴² Plekon. Still by Jacob's Well, с. 139.

доктрини і що Літургія є спонукою до місії, методом та метою місії, і все це є виміром проголошення Царства Божого⁴³.

Зближення між Православною й Англiканською Церквами в Англії на початку ХХ ст. призвело не лише до заснування і розвитку екуменiчного руху та міжрелiгійного дiалогу. Зустріч між видатними богословами, фiлософами й письменниками витворила новий характер богословських роздумів у міжвоєнні та повоєнні роки, які поставили найважливіше питання до сучасної християнської Церкви: що християнство може запропонувати модерній людині, яка розчарувалася в наявних суспiльно-політичних і релігійних інституціях, і які засоби комунікації потрібні для цього? У повоєнному постмодерному суспiльствi Західної Європи й Америки другої половини ХХ ст. традиційні християнські Церкви почали стрімко втрачати авторитет, а все більшої популярності набирали неформальні синкретичні релігійні та нерелігійні утворення і світогляди на кшталт нью-ейджу, неопоганства, агностицизму, атеїзму тощо. Люди шукають духовності, а не релігійності. Одне можна стверджувати зі стовідсотковою впевненістю: як у Західній Європі й Америці, так і в сучасній Східній Європі та й, зрештою, переважно всюди у світі, де є вільний доступ до інформації та свобода совісті, приналежність до конкретної релігії вже не сприймається як щось само собою дане, зрозуміле чи таке, що випливає з традицій і звичок попередніх поколінь. Через релігійний плюралізм і, до певної міри, через конкуренцію між різними релігійними та секулярними світоглядами сучасна людина обирає той шлях, який найбільше імпонує її світосприйняттю, або ж той, де релігійна проповідь настільки переконлива і приваблива, сповнена щирості й послідовності, що людина добровільно відгукується на неї та готова піти за покликком свого серця.

На початку другої половини ХХ ст. в Католицькій Церкві відбулись епохальні зміни. Папа Іван ХХІІІ скликав Другий Ватиканський собор, який ставив перед собою мету оновити Церкву й допомогти їй бути зрозумілішою для сучасного світу, але при цьому зберегти свою містичну природу і місію. Водночас у сучасній Англiканській традиції поняття *Глибинна Церква* стало «новим лозунгом» – як своєрідне пригадування майбутнього (sic!). Цю нову богословську парадигму в теперішній англiканській протестантській думці осмислює Ендрю Волкер (Andrew Walker), який досліджує християнську етику й апологетику, виходячи за межі власної традиції та уважно перечитуючи ідеї таких мислителів, як Булгаков, Флоровський, Льюїс та ін. Цей акт повернення назад, як стверджує Волкер, необхідний для того, щоб повернути втрачене протестантським богослов'ям, тобто глибоке християнське переконання, що Церкву треба «зробити знову життєво важливою

⁴³ J. Stamooolis. *Eastern Orthodox Mission Theology Today*, т. 10. Maryknoll, NY 2001, с. 86.

в теперішньому часі»⁴⁴. Це не повернення до конфесійних традицій і звичаїв, а повернення до того, що деякі протестантські богослови називають «обрядами, сформованими в розквіт християнської релігії та встановленими владою Христа, яку Він залишив своїй Церкві»⁴⁵. Для Волкера це вимагає регресу (в тому розумінні, як це пояснював Льюїс, – повернення *ad fontes*, до витоків простого християнства) або пошуку Передання Церкви, яке міститься у Святому Письмі й писаннях Отців Церкви, в апостольській традиції та спадкоємстві⁴⁶. Волкер використовує сформульовані Георгієм Флоровським і Володимиром Лосським дефініції, які змальовують Передання як живу реальність, «наповнену Святим Духом і зустрінуту крізь поклоніння». Волкеру відомі ідеї митрополита Калліста Вера, який описує це Передання як суму

всієї християнської віри і практики – не лише доктринальне вчення, а й богослужіння, норми поведінки, досвід життя, святість, як це передається в Церкві від Христа й апостолів і до наших днів. З цієї, повнішої точки зору, Передання не слід протиставляти Святому Письму, а треба розглядати як таке, що включає його. Писання існує в Переданні.⁴⁷

Богословські напрацювання Волкера вказують на дедалі більше зацікавлення євангельських християн пізнанням «класичного Передання» Церкви⁴⁸.

Отже, харизматичний рух, курс «Альфа» та *Глибинна Церква* шукають релігійну традицію, яка відкриває сучасній людині правдиву християнську ортодоксію та ортопраксію, навколо яких можна об'єднати й озброїти наші Церкви для ефективної євангелізації та служіння в теперішньому світі. Ця ідея була виразно висловлена у творі Льюїса «Просто християнство»⁴⁹, і Волкер розглядає її як можливість сприяти співпраці між різними конфесіями в питаннях взаємного зацікавлення, не послаблюючи конкретних конфесій-

⁴⁴ *Remembering our Future: Explorations in Deep Church* / ред. А. Walker, L. Bretherton. Eugene, OR 2013, с. 11.

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Там само, с. 59–61.

⁴⁷ Там само, с. 61. Поп.: К. Ware. *The Orthodox Church. An Introduction to Eastern Christianity*. New York 1979, с. 206; цій темі присвячений цілий розділ 10 книжки: “Holy Tradition: The Source of the Orthodox Faith”, с. 195–207. Варто зазначити, що митрополит Калліст долучився до розробки православної адаптації курсу «Альфа» під назвою «Шлях» (див.: *The Way. How to Run the Way. Introducing Orthodox Christianity: A Multimedia Resource*. Cambridge 2014), яку підготував Інститут православних християнських студій Кембриджського університету.

⁴⁸ У Північній Америці, а згодом у Демократичній Республіці Конго, Уганді, Руанді, Бурунді, Кенії та Швеції навіть з'явилася Євангельська Православна Церква, яка є синтезом євангелізму, православ'я і пастирського руху (Evangelism, Orthodoxy, Shepherding Movement, див. <https://www.evangelicalorthodox.org/>) (перегл. 30.09.2020). Велика частина їхніх парафій увійшла до складу Антіохійської Православної Церкви.

⁴⁹ К. С. Льюїс. *Просто християнство* / перекл. з англ. А. Маслюх. Львів 2018.

них ідентичностей. За словами Алістера Мак-Ґрата, коли в 1990-х роках почалося велике відродження Православних Церков у Східній Європі, багато сучасних православних письменників із задоволенням і великою охотою стали читати Льюїса – і продовжують читати⁵⁰. Проте Волкера дуже непокоїть, і він висловив це у книжці «Різні Євангелія», що найважливіші теми віри, котрі мають позачасову актуальність, можуть бути скомпрометовані «підходом до них недобросовісних модернізаторів»⁵¹. Тому існує потреба проголошувати основи Євангелія, що водночас залишає місце для різноманітних «культурних артикуляцій», які потрібно визнати тимчасовими й обмеженими. Важливо наголосити на правильному трактуванні Священного Передання як живому диханні Святого Духа. Якщо це правильно усвідомити, то немає потреби впадати в крайнощі й «відмовлятися від Писання або капітулювати перед традиціоналізмом»⁵².

Українська Греко-Католицька Церква і харизматичний рух

Як відомо, в УГКЦ також існують численні спільноти харизматичної віднови, наприклад «Виноградник» (м. Київ), «Благословення» (м. Львів), «Спільнота св. Миколая» (м. Івано-Франківськ) та ін. Більшість із них, а їх налічується близько 50 в Україні та діаспорі (Америка, Італія, Австрія тощо), входять в Об'єднання католицьких спільнот (ОКС), діють із благословення місцевих правлячих архиєреїв і проводять зустрічі та служіння на різних міських і сільських парафіях. У 2004 р. в Івано-Франківську було створено Українську Греко-Католицьку сервісну комісію віднови у Святому Дусі, яка мала координувати харизматичний рух в УГКЦ. Харизматичні спільноти входять у Всеукраїнське церковне об'єднання харизматичних спільнот, яке очолює владика Дмитро Григорак, що є також духовним опікуном ОКС. Ці спільноти співпрацюють і з Європейською мережею спільнот (European Network of Communities – ENC), яку очолює Йоганес Фіштенбауер, головний диякон кардинала Крістофа Шенборна. Він один із 17 членів ради CHARIS, а духівником CHARIS є тепер о. Раньєро Канталамесса. Окрім курсу «Альфа», ці спільноти пропонують спеціальні євангелізаційні програми для молоді, табори, реколекції, літні й зимові школи тощо. Активно розвивається Школа християнського життя та євангелізації, яка поєднує в собі елементи курсу «Альфа», курсу «Оаза» о. Франциска Бляхницького та формаційні програми інших католицьких духівників. Особливо успішним є молодіжний

⁵⁰ McGrath. *Retrieval and Renewal*, с. 7; див. також: A. Walker. *Under the Russian Cross: A Research Note on C. S. Lewis and the Eastern Orthodox Church // A Christian for All Christians: Essays in Honour of C. S. Lewis* / ред. А. Walker, J. Patrick. London 1990, с. 63–67.

⁵¹ A. Walker. *Different Gospels: Christian Orthodoxy and Modern Theologies*. London 1993, с. 45.

⁵² McGrath. *Retrieval and Renewal*, с. 9.

курс РУАХ⁵³, який пройшло в Україні вже близько 10 тис. осіб. Він виник у спільноті «Благословення» у Львові й особливо орієнтований на УГКЦ. Ці харизматичні спільноти гуртують навколо себе молодь, яка з ентузіазмом бере участь не лише в періодичних вишколах, а й у щотижневих зустрічах у групах та в загальних молитвах. На жаль, немає точної статистики, скільки вірних УГКЦ належать до цього руху і якою є динаміка росту спільнот, скільки людей долучається до них, а скільки з часом виходить. Саме явище харизматичного руху в лоні УГКЦ ще недостатньо досліджене⁵⁴.

Проте головним питанням, яке я хочу поставити в цьому опрацьовуванні, є не соціологічна динаміка росту харизматичного руху в УГКЦ, хоч такі дані допомогли б нам значно краще зрозуміти масштаби впливу харизматичного руху на нашу Церкву. Я хочу поставити фундаментальніше питання: чи харизматична віднова у Святому Дусі сумісна зі східнохристиянською духовністю і богопочитанням, які плекаються в УГКЦ, чи ні? Андрій Лоїш, молодий дослідник, автор дипломної роботи під керівництвом о. Івана Гаваня у Дрогобичі, дав негативну відповідь на це питання⁵⁵. Такий висновок зроблено на основі аналізу засадничої програми оновлення УГКЦ, чітко сформульованої в пастирському листі Блаженнішого Святослава Шевчука «Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом» від 2 грудня 2011 р., яку Лоїш порівняв із діяльністю харизматичних спільнот. Я ж спробую подивитися на це питання

⁵³ Автори курсу, назва якого співзвучна з єврейським словом Пָּחַד, що означає «дух» або «вітерець», творчо окреслюють його як «Радісне, Успішне, Активне Християнство».

⁵⁴ Перше узагальнення на цю тематику: П. Яроцький. Харизматичний рух в Католицькій Церкві: спрямованість і наслідки «харизматичної онови», привнесеної в УГКЦ // *Українське релігієзнавство* 55 (2010) 115–133. Головну увагу Петро Яроцький зосередив на аналізі діяльності оо. Василіян із Підгірців під керівництвом о. Антоніна Догнала, що афішував себе як одного з піонерів харизматичного руху в Україні. Як відомо, Догнал разом зі своїми адептами екскомунікований, тобто відлучений від Католицької Церкви, його депортовано з України. Незавидна історія з догналівцями залишила видиму чорну пляму на харизматичному русі в УГКЦ.

У 2018 р. в Дрогобичській духовній семінарії бл. свщмч. Северина, Віталія та Якіма УГКЦ Андрій Лоїш написав дипломну роботу «Пастирська опіка харизматичних спільнот у лоні УГКЦ» (наук. керівник – о. ліц. Іван Гаваньо, рецензент – о. д-р Роман Федько). Автор праці звертає увагу на те, що харизматичні спільноти, які існують в УГКЦ, беруть за взірць загальнокатолицький харизматичний світогляд. Проте, за висновком Лоїша, не всі члени харизматичного руху дотримуються власних чи міжнародних статутів, що породжує певні небезпеки й виклики. Зокрема, йдеться як про можливі викривлення церковного вчення, так і про певні зауваження щодо психологічного здоров'я. Ще один висновок цієї праці, який безпосередньо стосується нашого дослідження, – що харизматичні спільноти використовують непритаманні східнохристиянському обрядові форми та духовні практики. Див.: <http://www.dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2018/2021-lojish-andriy.html> (перегл. 30.09.2020).

Інші короткі статті й інтерв'ю про харизматичний рух і УГКЦ можна переглянути за посиланням: https://www.truechristianity.info/ua/articles/harizmati-katoliki_sekta_chi_cerkva.php (перегл. 30.09.2020).

⁵⁵ Див.: Лоїш. *Пастирська опіка харизматичних спільнот у лоні УГКЦ*.

з дещо іншої перспективи, хоч ідеї, висловлені в згаданому програмному листі, містять конкретні шість завдань і напрямків розвитку УГКЦ, і годі уявити собі розвиток цієї Церкви без їх виконання.

Втім, головною початковою трудностю є визначення поняття сучасного східнокатолицького християнського богочитання і духовності, якими живуть в Україні та поза її межами вірні УГКЦ. Другою трудностю може бути спроба визначити власне харизматичне богочитання і духовність. Відтак, якщо нам вдасться з'ясувати й описати ці дві реалії, ми зможемо спробувати порівняти їх між собою і зробити хоч би приблизний висновок щодо сумісності чи несумісності цих релігійних феноменів. У вирішенні першого питання нам допоможуть висновки з низки дискусій, які вже відбулися в різних церковних богословських середовищах на тему «Чи існує взагалі східне католицьке богослов'я?». Тут хочу відразу пояснити: хоч часто й розрізняють богослов'я як віровчительну складову ідентичності Церкви, а духовність як практичне життя, я все ж таки – за давнім принципом, що його сформулював один із найавторитетніших богословів першого тисячоліття, св. Максим Ісповідник – трактую ці дві складові як нероздільні⁵⁶, тобто богослов'я є богословським життям людини, а духовність необхідно впливає з богослов'я.

Можна було б відразу погодитися з базовою тезою о. Андрія Чировського, що Східні Католицькі Церкви є Православними Церквами в єдності з Римом⁵⁷, і тоді справа з'ясування характеру їхньої духовності і богочитання була б, на перший погляд, простішою: можна було б повернутися до оцінки харизматичного руху православними богословами і її тут повторити. Загальні риси цього аналізу я навів вище. Проте сам Чировський так не робить, а дає суттєві доповнення щодо того, як він розуміє ідентичність Східних Католицьких Церков⁵⁸ та їхнє богослов'я, і зокрема богослов'я УГКЦ. Ідеї Чировського потребують глибшого аналізу, але спочатку хочу звернутися до фундаментальної статті Роберта Тафта (Robert F. Taft, 1932–2018) «Східне Католицьке богослов'я – чи існує воно? Роздуми того, хто його практикує». І Чировський, і Тафт – як, зрештою, й інші богослови (Петро Іа-ладза, Мирослав Татарин) – висловили погляди на цю тему на панельній сесії «Що таке східне католицьке богослов'я?», котра відбулася в рамках щорічної конференції Католицького богословського товариства Америки в Оттаві 1998 р. У своєму виступі о. Тафт проілюстрував, як не завжди легко буває

⁵⁶ Maximus Confessor. *Ambiguum Liber* // *Patrologia Graeca* 91. Paris 1865, кол. 1360C; 1364C; 1369C; 1397B–C.

⁵⁷ A. Chirovsky. *Orthodox in Communion with Rome: The Antinomic Character of Eastern Catholic Theology* // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 59–70.

⁵⁸ R. Roberson. *The Eastern Christian Churches: A Brief Survey*. Roma 2017.

в середовищах католицьких богословських шкіл і православних богословських осередків вирізнити окремих напрямків для саме східного католицького богослов'я і духовності. Проте він запропонував вісім рис, характерних для східного католицького богослов'я, і ці пропозиції, що випливають із його глобального досвіду спілкування зі східнокатолицькими богословськими освітніми та дослідницькими осередками різних Східних Католицьких Церков, природно вписуються в український контекст⁵⁹.

У визначенні східного католицького богослов'я Роберт Тафт звертає увагу на те, що воно, по-перше, є богослов'ям відповіді (*a theology in reaction*), тобто керманічі та провідні богослови східнокатолицьких Церков повинні слідкувати за сучасними соціокультурними й релігійними змінами та творчо шукати відповіді на виклики, які виникають унаслідок цих змін⁶⁰. По-друге, важливо пам'ятати, що східнокатолицьке богослов'я не є статичним корпусом текстів і постулатів, а перебуває в постійному процесі становлення (*in via*); воно не лише рефлектує на розвиток головних ідей, що зароджуються чи то в православних, чи католицьких богословських середовищах, але й може сміливо творити власну стратегію розвитку, а також адаптувати, асимілювати, переосмислювати чи відкидати ідеї як протестантських, так і секулярних, філософських чи будь-яких інших середовищ⁶¹. По-третє, східнокатолицьке богослов'я добре усвідомлює (*self-conscious*) свою самобутність, тобто, осмислюючи цей феномен, богослови розуміють, що вони особливі, бо мислять водночас по-православному, і по-католицьки, і ще якимось по-іншому, профетично, власним існуванням несучи свідчення бажаної єдності всієї Христової Церкви⁶². Водночас, по-четверте, Тафт підкреслює, що ця богословська школа відкрита й еkleктична; потрібно визнати, що західні впливи домінують у ній, але не нищать її. Тут із Тафтом можна погодитися, а можна й не погодитися. Він не раз сам досліджував та ілюстрував, наскільки глибокими є сліди негативної латинізації в літургійній спадщині

⁵⁹ R. F. Taft. Eastern Catholic Theology – Is There Any Such Thing? Reflections of a Practitioner // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 13–58; у перекладі українською опубліковано в: *Богословія* 65:1–4 (2001) 160–197.

⁶⁰ Taft. Eastern Catholic Theology – Is There Any Such Thing?, с. 47.

⁶¹ Там само, с. 48.

⁶² Там само. Тут я не погоджуюся з українським перекладом, у якому термін *self-conscious* передано словами *легко няковіє*, (досл.: «східне католицьке богослов'я легко няковіє»). Тафт наголошує власне на тому, що часто-густо деякі сучасні православні богослови творять ксенофобські й параноїдальні трактати, в яких оправдовують себе, чому вони не такі, як католики чи погани, конструюючи комплекс високодумства й псевдоінтелектуалізму. Натомість у греко-католицьких авторів богословський дискурс переважно більш збалансований і відкритий до академічних стандартів об'єктивності західних католицьких університетів. Зрештою, історично так склалося, що більшість східнокатолицьких богословів навчалися і продовжують навчатися в західних католицьких університетах.

східнокатолицьких Церков⁶³. Проте Тафт та інші дослідники визнають і підкреслюють, що ситуація докорінно змінилася після Другого Ватиканського собору, який окремим декретом «*Orientalium Ecclesiarum*» виправив історичну несправедливість, відновлюючи право Східних Католицьких Церков жити своїм автономним автентичним життям і відновлювати духовну й еклезіологічну спорідненість із Православними Церквами, з якими їх лучать спільні корені та історія. По-шосте, східнокатолицьке богослов'я відкидає штучне протиставлення Заходу і Сходу. По-сьоме, воно закорінене в Отцях Церкви, особливо в живому літургійному досвіді зустрічі з Богом. І врешті, по-восьме, східнокатолицьке богослов'я екуменічне у своїй природі⁶⁴. Цей екуменічний елемент також не вичерпується рівноправними стосунками і зближенням лише з Католицькою Церквою чи Православними Церквами. Східні Католицькі Церкви рівноправно спілкуються як із Протестантськими Церквами й організаціями, так і з інтелектуальними та соціальними групами, з якими у них спільні базові ціннісні орієнтири.

Повертаючись до визначення східного католицького богослов'я, яке сформулював Чировський, слід зазначити, що в багатьох аспектах воно тісно перегукується з ідеями Тафта. Проте є кілька важливих доповнень, на які я хотів би звернути увагу. По-перше, східне католицьке богослов'я у своїй природі було екуменічним уже тоді, коли ще навіть не існувало екуменізму як руху рівноправних частин Христової Церкви до християнської єдності. Прагнення віднови цієї єдності чітко висловили ще перед відновленням сопричастя з Римською Церквою єпископи Київської православної митрополії у 33 артикулах Берестейської унії 1696 р., зокрема тринадцятому⁶⁵. Східні Католицькі Церкви не просто мріють про цю вселенську єдність, а є її живими прикладами і свідками⁶⁶. Чировський сподівається, що Східні Католицькі Церкви почнуть осмислювати церковну єдність і з Англіканською, і з Лютеранською, і з іншими Протестантськими Церквами та організаціями⁶⁷.

⁶³ R. F. Taft. Reflections on *Uniatism* in the Light of Some Recent Books // *Orientalia christiana periodica* (1999) 153–184. Про негативні впливи католицького богослов'я й еклезіологічної практики на богословську спадщину і пасторальне життя східних католиків більше говорить Мирослав Татарин: М. Tatoryn. What is Eastern Catholic Theology? Beyond Classicism Towards Liberation // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 89–107.

⁶⁴ Taft. Eastern Catholic Theology – Is There Any Such Thing?, с. 50.

⁶⁵ Див.: Б. Гудзяк. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / перекл. М. Габлевич; під ред. О. Турія. Львів 2000, с. 331–337. Отець Чировський слушно звернув увагу на 13-й артикул, у якому говориться: «Якби з часом, з Божої волі, і решта братії нашого народу і релігії грецької прилучилася до цієї ж святої єдності, то щоб вони нам не чинили закидів за те, що ми їх випередили в цій єдності» (цит. за: Chirovsky. *Orthodox in Communion with Rome*, с. 79).

⁶⁶ Chirovsky. *Orthodox in Communion with Rome*, с. 79.

⁶⁷ Там само, с. 81.

По-друге, східнокатолицька духовність, через її глибоку спорідненість зі східною православною духовністю, несе в собі певний довершений синтез християнських і східних нехристиянських духовних практик. Чировський визнає, що в силу обставин експансивної латинізації миряни і духовенство УГКЦ знають більше про духовність св. Терези Авільської і св. Антонія Падунського, ніж про «Добротолубіє», ісихазм, учення про *кенозу* і *теозис*⁶⁸. Проте існує ймовірність, що через відродження східного благочестя ці та інші перлини східної богословської скарбниці знову стануть духовною поживою для вірних УГКЦ, які спрагли глибокого досвіду життя з Богом і можливості ділитися цим досвідом, зокрема з тими, хто шукає менш раціоналістичного і схоластичного релігійного пережиття. А таких людей, як виглядає, стає все більше, і вони знаходять відповіді на свої пошуки в буддизмі, йозі, трансцендентній медитації тощо.

Коротко накресливши найголовніші риси східнокатолицького християнського богочитання і духовності, тепер я звернуся до характерних рис богочитання і духовності, що притаманні харизматичній віднові. По-перше, лідери харизматичного руху наголошують, що людина може почуватися реалізованою лише тоді, коли ввійде в тісні стосунки з Христом і буде «хрещена Святим Духом», що може супроводжуватися екзорцизмом, тобто «звільненням від зла». Отримавши Святого Духа, людина відтак стає спроможною реалізувати в собі дари Духа, зокрема говоріння «мовами», «дар пророцтва», вона також може «покласти руки» на інших братів і сестер у Христі й молитися за них заступницькими молитвами⁶⁹. Саме ці нові форми релігійних практик стають предметом підозр і занепокоєння серед духовенства й вірних УГКЦ. Проте вартує пригадати собі головні принципи курсу «Альфа», коротко описані вище. Жвава сучасна музика, довгі молитви прослави Бога, покладання рук чи навіть глосолалія, яку можна спостерігати на курсі РУАХ, а часом і на курсі «Альфа», – це не квінтесенція харизматичної віднові, а радше літургійне вираження, притаманне тим Церквам, для яких ці ритуали і практики були близькими й рідними довгі десятиліття, а часом і століття. Як я вже зазначав раніше, Джеймс Герд пояснює, що харизматичний рух ставить собі за мету жити правилом віри, яке впливає зі спільних для Католицької, Православних та Протестантських Церков джерел⁷⁰. Про-

⁶⁸ Chirovsky. *Orthodox in Communion with Rome*, с. 80. Про потребу вернутися до патристичної спадщини говорили о. Тафт, о. Чировський, а також Блаженніший Святослав: С. Шевчук. Ідентичність східного богослов'я та питання конфесійності // *Богословія* 64 (2000) 35–48.

⁶⁹ F. A. Sullivan, S.J. *Charisms and Charismatic Renewal. A Biblical and Theological Study*. Eugene, OR 1982. Автор наводить біблійні приклади і богословські інтерпретації цих особливих дарів Святого Духа. Див. особливо розділи: “Baptism in the Spirit”, с. 59; “Prophecy”, с. 91; “The Gifts of Tongues”, с. 121; “Charisms of Healing”, с. 151.

⁷⁰ Heard. *Inside Alpha: Explorations in Evangelism*, с. 189–190.

йшовши глибоке навернення, християнин має бути причасником *Глибинної Церкви*, а засмакувавши життя з Богом у серці, християнин-харизматик має жити тим літургійним життям, котре притаманне його церковній традиції. Так само й курс «Альфа» має органічно інтегруватися в літургійні практики та обряди тих Церков, у яких він проводиться.

Чи це означає, що я пропоную українським греко-католикам категорично відмовитися від літургійних форм, які не притаманні східнохристиянському богослов'ю і духовності? Зовсім ні. Той факт, що харизматичні спільноти УГКЦ використовують нові, невізантійські літургійні форми богочинання, може свідчити принаймні про дві проблеми: по-перше, вірні УГКЦ самі добре не знають своєї духовної та літургійної спадщини; а по-друге, лідери харизматичних спільнот не роблять надто великих зусиль, щоб інтегрувати принципи харизматичної віднови в духовно-літургійний контекст УГКЦ: легше просто відтворити побачене в Польщі чи Сполучених Штатах, ніж створити щось своє, оригінальне, хоча слід зазначити, що в курсі РУАХ з'являються цікаві й сміливі спроби творити таку інтеграцію⁷¹. Ці дві проблеми взаємопов'язані. Водночас рідна церковна традиція – це не щось статичне й незмінне. Я переконаний, що українсько-візантійський обряд може динамічно розвиватися, преображено вбирати в себе та засвоювати сучасні мелодії, створювати місце для вираження емоцій і формувати ці емоції в радісно-примиреному ключі. Хіба можна дивуватися, що люди з великим ентузіазмом та увагою приходять на Школу евангелізації і християнського життя, якщо офіційна Церква пропонує лише дворічну, а часом і однорічну катехитичну школу для дітей, а потім пускає вірних УГКЦ у «вільне плавання» в духовному зростанні? Або як можна дивуватися, що люди залюбки стоять по три години з високо піднятими руками, прославляючи Бога на харизматичних молитвах, якщо у звичайному парафіяльному житті УГКЦ прослава Бога зводиться лише до Божественної Літургії (на утреню, вечірню чи інші богослужіння ходять тільки дуже старенькі люди, і цих людей стає все менше й менше)? До того ж, ця Літургія скорочується до таких мінімалістичних форм, до того ж часто з не надто дбайливим співом як священника, так і дяка чи хору, що часом здається, ніби це якийсь строгий езотеричний ритуал, який треба просто чемно відбутися чи смиренно відтерпіти як покарання за особисті прогріхи (тому більшість вірних приходять до храму лише кілька разів у році). Довга недільна Літургія може частково компенсувати

⁷¹ Можна назвати кілька елементів інтеграції курсу РУАХ із візантійською традицією: 1) обов'язкова участь у літургії візантійського обряду під час проведення цього курсу; 2) ознайомлення з традицією Ісусової молитви як способу віднайдення особистого спілкування з живим Христом; 3) запрошення на навчальні конференції курсу РУАХ лекторів, які є знавцями східного богослов'я і благочестя. Формуюю ці елементи як той, кого часто запрошують на різні евангелізаційні школи харизматичних спільнот – як для молоді, так і для дорослих.

цю різницю між довгими молитвами харизматичних спільнот і скороченими щоденними Літургіями у звичайних парафіях. Однак на практиці така компенсація звершується рідко, бо людям не пояснили, що таке особисті чи іпостасні стосунки з живим люблячим Богом. Або як можна дивуватися, що авторитет лідерів харизматичного руху, здебільшого мирян, є більшим, ніж авторитет священників, коли ці лідери уважно спілкуються з членами харизматичного руху, переймаються їхнім життям, будують щирі людські стосунки з ними, тимчасом як велика кількість представників духовенства застрягла в пастці клерикальної самовивищеності й відокремленості? Хіба можна дивуватися, що люди зачитуються книжками о. Раньєро Кантала-месси чи слухають проповіді о. Петра Куркевича або навіть протестантських проповідників, коли в лоні УГКЦ майже зовсім не плекається любов до скарбниці Отців Церкви та вкрай мало сучасних авторів і харизматичних проповідників, які відповідали б на головні екзистенційні питання у простий, зрозумілий і водночас глибокий спосіб?

Висновки

Стисло розглянувши в цьому дослідженні харизматичний рух в історичній перспективі, особливо розвиток харизматичної віднови в Католицькій Церкві та Православних Церквах, я з'ясував, що створений у другій половині ХХ ст. лідерами харизматичної віднови курс «Альфа» став дуже ефективним інструментом відродження інтересу до живого християнства. З відродженням Церкви у Східній Європі після розпаду Радянського Союзу наприкінці ХХ ст. в Україну також прийшла харизматична віднова. У контексті діяльності харизматичних спільнот у лоні УГКЦ розроблено курс РУАХ та існує Школа евангелізації і християнського життя, що адаптовані до українських реалій. Через цей курс і цю школу щороку проходять тисячі вірних греко-католицької Церкви, у різних містах формуються харизматичні спільноти, які займаються евангелізацією молоді та старших осіб, вивченням Святого Письма, волонтерською і харизматичною діяльністю тощо. Проте, хоча рух динамічно розвивається, має благословення від місцевих єрархів, а Синод єпископів УГКЦ призначив владика Дмитра Григорака духовним опікуном цих спільнот, багато священників і вірних УГКЦ ще й досі сприймають харизматичний рух як певну небезпеку. У відповідь на підозри цих скептиків пропоную повернутися до вихідного поняття про ідентичність УГКЦ, її унійну природу і місію східнокатолицького благочестя й духовності, її діалогічність, екуменічність та готовність сміливо і творчо осмислювати нові релігійні форми богочитання. Якщо дотримуватися цих принципів, то питання про присутність харизматичного руху в лоні УГКЦ не є питанням вибору «або – або», а скоріше тим, що о. Андрій Чировський називає антиномічним поєднанням «і – і»: і катехизація для дітей, і кількарічна Школа евангелізації і християнського

життя; і молитва прослави, і багатство візантійської літургії; і перегляд відеокатехиз о. Раньєро Канталамесси, о. Олексія Саранчука, о. Сергія Гончарова (Падре Сержа), о. Петра Куркевича, о. Романа Братковського, і прочитання перлин богослов'я св. Василя Великого, св. Максима Ісповідника, преп. Паїсія Величковського, о. Георгія Флоровського, вл. Йоана Зізіуласа. А ще нам конче потрібна девертикалізація стосунків між священниками і мирянами в літургійних, соціальних, харитативних і міжлюдських площинах. Часто миряни висловлюють думку, що тепер мало душпастирів, які можуть допомагати відкривати духовні основи життя у Святому Дусі, особливо в контексті зростаючого індивідуалізму, де домінує свідомість «я сам себе спасаю і формую свій світогляд». З іншого боку, через прірву між «офіційною» Церквою і харизматичними спільнотами з'являється багато небезпек. Однією з найбільших є те, що спільноти з їхніми лідерами часто перероджуються в автономні некеровані утворення.

Оновлення Церкви має відбуватися на всіх рівнях. Згідно з навчанням Блаженнішого Святослава Шевчука, яке він висвітлює у своєму пастирському листі «Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом», усім вірним УГКЦ невідкладно треба наново полюбити читати Святе Письмо і Катехизм УГКЦ «Христос – наша Пасха», переживати преображувальну зустріч із Богом в особистій і спільнотній молитві, дбати про бідних та покращувати адміністрування дарів на наших парохіях, налагоджувати добрі стосунки з іншими християнськими Церквами і плекати місійний дух. Водночас, виконуючи ці шість кроків до оновлення церковного християнського життя, слід робити це у зрозумілий для сучасної людини спосіб, тобто не боятися мікрофонів і спонтанності, нових літургійних форм і молитовних практик, якісних YouTube-каналів, присутності в інформаційному полі, живого діалогу та відкритості до нового, іншими словами – жити оновленим християнським життям у Святому Дусі. Для УГКЦ харизматичний рух – не загроза, а один із дієвих способів по-новому євангелізувати вірних. Це не єдиний, ексклюзивний шлях, але на сьогодні – один із найефективніших, оскільки найактивніше залучає сучасні форми комунікації, особливо у праці з молоддю. Попри поширений спротив чи несприйняття руху харизматичної віднови серед старших священників і деяких єпископів, миряни і священники УГКЦ, які пройшли курс РУАХ та Школу євангелізації і християнського життя, відкривають або/та поглиблюють для себе силу віри і дію Святого Духа. І навіть якщо вони не стають активними членами харизматичних спільнот, то все одно разом із харизматами залишаються активними парафіянами своїх парохій, засновують харитативні проекти, формуються в групах із вивчення Святого Письма і перестають формально ставитися до свого християнського покликання. Тому, з одного боку, тим, хто з підозрою і недовірою ставиться до харизматичного руху, вартує усвідомити, що він уже давно є частиною

як Католицької Церкви, так і УГКЦ, тож відкидати чи засуджувати цей рух нема жодного сенсу. Навпаки, духовним особам вартує краще ознайомитися з діяльністю харизматичних спільнот і допомагати їм інтегруватися в парафіяльне життя. З іншого боку, самим харизматам УГКЦ вартує краще пізнавати свої витoki і покликання й набагато серйозніше ставитися до поєднання багатогранної, неймовірно розвинутої богословської та літургійної візантійської традиції з євангелізаційними школами і програмами, що їх успішно проводять харизматичні спільноти.

Бібліографія – Bibliography

- Аржаковський Антуан. *Отець Сергій Булгаков. Нариси про християнського філософа і богослова*. Львів 2007.
Arjakovsky Antoine. *Otets Sergej Bulgakov. Narisy pro khrystyianskoho filosofo i bohoslova*. Lviv 2007.
- Гілі Мері. *Зцілення. Відкриття дару Божого милосердя для світу*. Львів 2019.
Healy Mary. *Zsilennia. Vidkryttia daru Bozhoho myloserdia dlia svitu*. Lviv 2019.
- Григорчак Орест. *Для чого і як потрібно сповідатися*. Львів 2012.
Hryhorchak Orest. *Dlia choho i yak potribno spovidatysia*. Lviv 2012.
- Григорчак Орест. *Вийти з неволі*. Львів 2015.
Hryhorchak Orest. *Vyity z nevoli*. Lviv 2015.
- Гудзяк Борис. *Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії* / перекл. М. Габлевич; під ред. О. Турія. Львів 2000.
Gudziak Borys. *Kryza i reforma: Kyivska mytropoliia, Tsarhorodskiy patriarkhat i heneza Beresteiskoi unii* / tr. M. Hablevych; ed. O. Turii. Lviv 2000.
- Доктринальна Комісія Міжнародної Служби Католицької Харизматичної Віднови. *Католицький Харизматичний Рух: питання й відповіді*. Львів 2017.
Doktrynalna Komisiia Mizhnarodnoi Sluzhby Katolytskoi Kharyzmatychnoi Vidnovy. *Katolytskyi Kharyzmatychnyi Rukh: pytannia y vidpovidi*. Lviv 2017.
- Доктринальна Комісія Міжнародної Служби Католицької Харизматичної Віднови. *Служіння звільнення*. Львів 2018.
Doktrynalna Komisiia Mizhnarodnoi Sluzhby Katolytskoi Kharyzmatychnoi Vidnovy. *Sluzhinnia zvilnennia*. Lviv 2018.
- Канталамесса Раньєро. *Для Господа живемо: духовні роздуми на основі послання апостола Павла до Римлян*. Львів 2008.
Cantalamesa Raniero. *Dlia Hospoda zhyvemo: dukhovni rozdumy na osnovi poslannia apostola Pavla do Rymlian*. Lviv 2008.

Канталамесса Раньєро. *Віра, яка перемагає світ: звіщення Христа в сучасному світі*. Львів 2010.

Cantalamessa Raniero. *Vira, яка peremahaie svit: zvischennia Khrysta v suchasnomu sviti*. Lviv 2010.

Канталамесса Раньєро. *Євангельські блаженства: вісім сходинок до щастя*. Львів 2013.

Cantalamessa Raniero. *Yevanhelski blazhenstva: visim skhodynok do shchastia*. Lviv 2013.

Леньо Ігор. Рух “Харизматична віднова у Святому Дусі” у лоні Католицької Церкви (<http://www.laityugcc.org.ua/mirjani-v-cerkvi/articles/rux-harizmatichna-vidnova-u-svjatomu-dusi.html>).

Leno Ihor. Rukh “Kharyzmatychna vidnova u Sviatomu Dusi” u loni Katolytskoi Tserkvy.

Лоїш Андрій. *Пастирська опіка харизматичних спільнот у лоні Української Греко-Католицької Церкви* (дипломна робота; науковий керівник – о. ліц. Іван Гаваньо, рецензент – о. д-р Роман Федько). Дрогобич 2018 (<http://www.dds.edu.ua/ua/articles/2/diploms/2018/2021-lojish-andriy.html>).

Loish Andrii. *Pastyrska opika kharyzmatychnykh spilnot u loni Ukrainkoi Hreko-Katolytskoi Tserkvy*. Drohobych 2018.

Люїс Клайв Стейплз. *Просто християнство* / перекл. з англ. Андрій Маслюх. Львів 2018.

Lewis Clive Staples. *Prosto khrystyianstvo* / tr. Andrii Masliukh. Lviv 2018.

Мараховська Елеонора. Традиційні і сучасні пневматологічні дослідження // *Культура України* 69 (2020) 22–34.

Marakhovska Eleonora. Tradytsiini i suchasni pnevmatolohichni doslidzhennia // *Kultura Ukrainy* 69 (2020) 22–34.

Священна і Божественна Літургія святого отця нашого Йоана Золотоустого і святого отця нашого Василя Великого. Львів 2007.

Sviashchenna i Bozhestvenna Liturhiia sviatoho ottsia nashoho Yoana Zoloustoho i sviatoho ottsia nashoho Vasyliia Velykoho. Lviv 2007.

кард. Суененс Леон Йозеф. *Католицька харизматична віднова. Богословські та душпастирські орієнтири* / Документи з Малінес I. Львів 2010; *Екуменізм та харизматична віднова* / Документи з Малінес II. Львів 2013; *Католицька харизматична віднова на службу людині* / Документи з Малінес III. Львів 2014; *Католицька харизматична віднова та сили темряви* / Документи з Малінес IV. Львів 2015; *Природа та благодать. Жива єдність* / Документи з Малінес V. Львів 2016; *Споочинок у Святому Дусі. Контroversійне явище* / Документи з Малінес VI. Львів 2017.

Card. Suenens Leon Joseph. *Katolytska kharyzmatychna vidnova. Bohoslovski ta dushpastyrski oriientyry* / Dokumenty z Malines I. Lviv 2010; *Ekumenizm ta kharyzmatychna vidnova* / Dokumenty z Malines II. Lviv 2013;

- Katolytska kharyzmatychna vidnova na sluzhbu liudyni / Dokumenty z Malines III*. Lviv 2014; *Katolytska kharyzmatychna vidnova ta syly temriavy / Dokumenty z Malines IV*. Lviv 2015; *Pryroda ta blahodat'. Zhyva yednist' / Dokumenty z Malines V*. Lviv 2016; *Spochynok u Sviatomu Dusi. Kontroverziine yavyshe / Dokumenty z Malines VI*. Lviv 2017.
- Цар Ігор. *Нова євангелізація в Україні*. Львів 2012.
Tsar Ihor. *Nova yevanhelizatsiia v Ukraini*. Lviv 2012.
- Цар Ігор. *Молодь і жива парафія*. Львів 2013.
Tsar Ihor. *Molod i zhyva parafiia*. Lviv 2013.
- Цігенаус Антон. *Есхатологія: Майбутнє сотвореного в Бозі* / перекл. з нім. Олександр Сметанін, Володимир Грицюк. Львів 2006.
Ziegenaus Anton. *Eskhatolohiia: Maibutnie sotvorenoho v Bozi* / tr. Oleksandr Smetanin, Volodymyr Hrytsiuk. Lviv 2006.
- Шевчук Святослав. Ідентичність східного богослов'я та питання конфесійності // *Богословія* 64 (2000) 35–48.
Shevchuk Sviatoslav. *Identychnist skhidnoho bohoslovia ta pytannia konfesiinosti* // *Bohosloviia* 64 (2000) 35–48.
- Шпідлік Томаш. «Мараната». *Життя по смерті* / перекл. з італ. В. Чайковський. Київ 2013.
Špidlík Tomáš. «Maranata». *Zhyttia po smerti* / tr. V. Chaikovskiy. Kyiv 2013.
- Яроцький Петро. Харизматичний рух в Католицькій Церкві: спрямованість і наслідки «харизматичної онови», привнесеної в УГКЦ // *Українське релігієзнавство* 55 (2010) 115–133.
Yarotskyi Petro. *Kharyzmatychnyi rukh v Katolytskii Tserkvi: spriamovanist i naslidky «kharyzmatychnoi onovy», pryvnesenoї v UHKЦ* // *Ukrainske relihiieznavstvo* 55 (2010) 115–133.
- Alpha International. *Explore the Meaning of Life: Team Manual*. London 2011.
- Bartoş Emil. The Three Waves of Spiritual Renewal of the Pentecostal-Charismatic Movement // *Review of Ecumenical Studies Sibiu* 7:1 (2015) 20–42.
- Bulgakov Sergii. By Jacob's Well: On the Actual Unity of the Divided Church in Faith, Prayer and Sacraments // *Journal of the Fellowship of St. Alban and St. Sergius* 22 (Dec. 1933) 7–17.
- Bulgakov Sergius. *The Orthodox Church*. New York 1997.
- Carpenter Humphrey. *The Inklings: C. S. Lewis, J. R. R. Tolkien and Their Friends*. London 2017.
- Chirovsky Andriy. Orthodox in Communion with Rome: The Antinomic Character of Eastern Catholic Theology // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 59–70.
- A Christian for All Christians: Essays in Honour of C. S. Lewis* / ed. Andrew Walker, James Patrick. London 1990.

- Cremeens Timothy Brant, Xu Xinjie. *Marginalized Voices: The History of the Charismatic Movement in the Orthodox Church in North America 1968–1993*. Eugene, OR 2011.
- Csordas Thomas J. Global Religion and the Re-Enchantment of the World: The Case of the Catholic Charismatic Renewal // *Anthropological Theory* 7:3 (September 2007) 295–314.
- Drake Nick J. An Unexpected Wave: Eastern Europe's Catholic Charismatic Revival (<https://www.premierchristianity.com/Past-Issues/2016/March-2016/An-Unexpected-Wave-Eastern-Europe-s-Catholic-Charismatic-Revival>).
- Encyclopedia of Pentecostal and Charismatic Christianity* / ed. Stanley M. Burgess, vol. 7. New York 2006.
- Gallagher Anastassy Brandon. Bulgakov and Intercommunion // *Sobornost* 24:2 (2002) 9–28.
- Gjorgjevski Gjoko. Orthodoxy and Protestantism through the Centuries // *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 38:1 (2018) 74–91.
- Grobnicu Mihai-Iulian. Baptism in the Holy Spirit: An Analysis of the Doctrine at Symeon the New Theologian and in Classical Pentecostal Movement // *International Journal of Orthodox Theology* 7:4 (2016) 166–204.
- Heard James. *Inside Alpha: Explorations in Evangelism*. Eugene, OR 2012.
- Keppeler Tom. Oastea Domnului: The Army of the Lord in Romania // *Religion, State, and Society* 21:2 (1993) 221–227.
- Kobyliński Andrzej. Etyczne aspekty współczesnej pentekostalizacji chrześcijaństwa // *Studia Philosophiae Christianae UKSW* 50:3 (2014) 94–130.
- Lewis Clive Staples. *Collected Letters* / ed. Walter Hooper, 3 vols. San Francisco 2004–2006.
- Lyons John. The Fourth Wave and the Approaching Millennium: Some Problems with Charismatic Hermeneutics // *Anvil* 15:3 (1998) 169–180.
- Maximus Confessor. *Ambiguorum Liber* // *Patrologia Graeca* 91 / ed. Jacques Paul Migne. Paris 1865, col. 1031–1418.
- McGrath Alister E. Retrieval and Renewal: Andrew Walker, C. S. Lewis, and “Deep Church” // *The Wisdom of the Spirit: Gospel, Church and Culture* / ed. Martyn Ward, Pete Percy. Basingstoke, VT 2014, 7–18.
- Milbank Alison. *Chesterton and Tolkien as Theologians. The Fantasy of the Real*. London 2008.
- Moltman Jürgen. *The Coming of God. Christian Eschatology* / tr. Margaret Kohl. Minneapolis 2004.
- Moran Michelle. The Spirituality at the Heart of the Catholic Charismatic Renewal Movement // *Transformation* 30:4 (October 2013), Special issue: *The Global Christian Forum: Life Together in Jesus Christ, Empowered by the Holy Spirit*, 287–291.
- Morris John W. *The Charismatic Movement: An Orthodox Evaluation*. Brookline, MA 1984.

- Mühlen Heribert. *A Charismatic Theology: Initiation in the Spirit*. New York 1978.
- Mühlen Heribert. *Kirche wächst von innen: Weg zu einer glaubensgeschichtlichen neuen Gestalt der Kirche. Neubestimmung des Verhältnisses von Kirche und Gesellschaft*. Paderborn 1996.
- Pentiu Eugen J. “Retranslating” the Pentecost // *The Book of Acts. Catholic, Orthodox, and Evangelical Readings* / ed. Charles Raith. Washington, DC 2019, 79–91.
- Plekon Michael. *Tradition Alive: On the Church and the Christian Life in our Time. Readings from the Eastern Church*. Lanham, MD 2003.
- Plekon Michael. Still by Jacob’s Well: Sergius Bulgakov’s Vision of the Church Revisited // *St. Vladimir’s Theological Quarterly* 49:1–2 (2005) 125–143.
- Poloma Margaret M. The “Toronto Blessing”: Charisma, Institutionalization, and Revival // *Journal for the Scientific Study of Religion* 36 (1997) 257–271.
- Poloma Margaret M. *Main Street Mystics: The Toronto Blessing and Reviving Pentecostalism*. Walnut Creek, CA 2003.
- Ramsay Michael, Suenes Leon J. *The Future of the Christian Church*. New York 1970.
- Ratzinger Joseph. *Eschatology: Death and Eternal Life* / tr. Michael Waldstein; ed. Aidan Nichols, O.P. Washington, DC 1988.
- Remembering our Future: Explorations in Deep Church* / ed. Andrew Walker, Luke Bretherton. Eugene, OR 2013.
- Roberson Ronald. *The Eastern Christian Churches: A Brief Survey*. Roma 2017.
- Rose Seraphim. *Orthodoxy and the Religion of the Future*. Palatino, CA 2004.
- Stamoolis James. *Eastern Orthodox Mission Theology Today*, vol. 10. Maryknoll, NY 2001.
- Stephanou Eusebius A. *The Charismata in the Early Church Fathers*. Brookline, MA 1976.
- Stephanou Eusebius A. *Pathway to Orthodox Renewal*. Fort Wayne, IN 1978.
- Stephanou Eusebius A. *Renewal Pains in the Orthodox Church*. Fort Wayne, IN 1982.
- Stephanou Eusebius A. *Sacramentalized but not Evangelized*. Destin, FL 2005.
- Stethatos Maria. *The Voice of a Priest Crying in the Wilderness*. El Cajon, CA 2007.
- Suenens Léon J. *A New Pentecost?* New York 1975.
- Suenens Léon J. *Oecumene en charismatische vernieuwing: theologische en pastorale oriëntaties*. Brugge 1979.
- Sullivan Francis A., S.J. *Charisms and Charismatic Renewal. A Biblical and Theological Study*. Eugene, OR 1982.
- Taft Robert F. Eastern Catholic Theology – Is There Any Such Thing? Reflections of a Practitioner // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 13–58.
- Taft Robert F. Reflections on *Uniatism* in the Light of Some Recent Books // *Orientalia christiana periodica* (1999) 153–184.
- Tataryn Myroslav. What is Eastern Catholic Theology? Beyond Classicism Towards Liberation // *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 39:1 (1998) 89–107.
- Timm Alberto. History of Seventh-day Adventist Views on Biblical and Prophetic Inspiration // *Journal of the Adventist Theological Society* 10:1–2 (1999) 486–542.

- Walker Andrew, James Patrick (ed.). *A Christian for All Christians: Essays in Honour of C. S. Lewis*. London 1990.
- Walker Andrew. Under the Russian Cross: A Research Note on C. S. Lewis and the Eastern Orthodox Church // *A Christian for All Christians: Essays in Honour of C. S. Lewis* / ed. Andrew Walker, James Patrick. London 1990, 63–67.
- Walker Andrew. *Different Gospels: Christian Orthodoxy and Modern Theologies*. London 1993.
- Ware Kallistos. *The Orthodox Church. An Introduction to Eastern Christianity*. New York 1979.
- The Way. How to Run the Way. Introducing Orthodox Christianity: A Multimedia Resource*. Cambridge 2014.
- Zernov Nikolas, Pain James. *A Bulgakov Anthology*. Eugene, OR 2012.

Oleh Kindii

THE UKRAINIAN GREEK-CATHOLIC CHURCH
AND THE CHARISMATIC RENEWAL IN THE HOLY SPIRIT
IN HISTORICAL PERSPECTIVE: DANGEROUS PENTECOSTALIZATION
OR ONE OF THE WAYS TO REVIVE THE CHRISTIAN LIFE?

The charismatic renewal movement is growing among the faithful and the clergy of the Ukrainian Greek-Catholic Church. However, there are still debates as to whether such a movement has a positive or a negative impact on the Church. To answer this question, the author briefly looks at the most important stages of the history of charismatic movement in the global context. He considers the question of how the Catholic Church and the Orthodox Churches respond to this phenomenon. Particular attention is paid to the emergence of the Alpha Course, which is an important tool for evangelization particular for charismatic communities. In conclusion, some important features of Greek Catholic theology are considered and a comparison of the Greek Catholic tradition with the charismatic movement are made. The author of the article concludes that these two Christian currents are already being synthesized, but this process needs more attention and familiarity from the clergy of UGCC and a better strategy of integration into the Eastern Catholic tradition by the leaders of the charismatic renewal.

Keywords: Ukrainian Greek Catholic Church, charismatic renewal, communities, Alpha course, ecumenism, church history, Holy Spirit.